

ralaštva drugih naroda — Turaka, Grka i Vlaha. Autor kao najčešći motiv u makedonskim poslovicama i uzrečicama navodi rad — zemljoradnju i stočarstvo. U nastavku se zadržava na ulozi i značenju poslovice i uzrečica u životu našeg naroda i društva uopće.

Na nekoliko stranica pretposljednje poglavlja obrađene su **zagonetke**. Tome se Szodov zadržava na njihovu razvoju, tematici i značenju njihove primjene u životu čovjeka iz naroda.

Posljednje poglavlje knjige posvećeno je stilistici i kompoziciji narodne proze. U prvom se redu uspoređuje stil pjesama i pripovijedaka, pa se kaže da je pripovijetka zahvaljujući slobodnijem umjetničkom obliku imala više varijanti od narodne pjesme. Kao najzastupljeniju stilsku figuru u makedonskim narodnim proznim djelima autor ističe alegoriju, koja nalazi punu primjenu u poslovicama i uzrečicama. Ironija se upotrebljava uglavnom u anegdota, novelama i basnama, a personifikacija pri oživljavanju čudotvornih predmeta, dok se hiperbola ističe kao stilski izraz legendi i predaja. U stilska sredstva makedonske narodne proze spadaju još i epitet, metafora, metonimija, sinegdoha, komparacija, dijalog i dr.

Primjeri u knjizi zauzimaju značajno mjesto kao potvrda autorovih teoretskih razmišljanja.

Aleksandra Popvasileva

(Preveo s makedonskog
Borislav Pavlovski)

Lajos Vargyas, Hungarian Ballads and the European Ballad Tradition, Akadémiai Kiadó, Budapest 1983, I, 304 str.; II, 960 str.

Avtor je to svoje delo objavil najprej v madžarščini, l. 1976, toda šele s prevodom v angleščino je postalo dostopno strokovni javnosti in drugim, ki se zanimajo za evropsko baladno izročilo.

Prva knjiga se začena s kratkim uvodom, v katerem se avtor zahvaljuje strokovnim kolegom iz raznih evropskih dežel za doslej izkazano pomoč v gradivu in nasvetih ter skromno izjavlja, da svoja spoznanja ne smatra za edino veljavna. Nasprotno meni, da jim bo mogel dati dokončno obliko šele, ko bodo ob tem njegovem delu tudi drugi povedali svoje, ko bodo izšli vsaj katalogi baladnih tipov drugod. Svoje delo presoja kot študijo o evropskem baladnem izročilu, zasnovano na zgledih iz madžarskega izročila.

Poglavja o mestu balade med literarnimi in folklornimi zvrstmi (str. 19—47) uvede z vprašanjem, kaj je balada in v odgovor navaja najprej mnenja raznih raziskovalcev, nato pa ob primerjanju izročila evropskih narodov z madžarskim ugotavlja vsebinske in oblikovne značilnosti balade ter skuša dognati njeno razmerje do drugih pripovednih zvrsti, ki jih je mogoče imeti za njene predhodnike ali za vir tematike.

V naslednjem poglavju (str. 48—69) se zavzema za komparativno metodo raziskovanja balad, češ da z njo lahko ugotovimo razvoj neke baladne teme pri raznih narodih, na katerem območju je obravnavana balada nastala oz. od kod se je verjetno razširila, če so skladnosti v variantah raznih narodov posledica medsebojnih stikov ali so variante nastale neodvisno. Opozarja, da je pri tem treba upoštevati zgodovinske, družbene in kulturne razmere posameznih narodov. Po avtorjevem mnenju je začetek baladne poezije iskati pri velikih narodih zahodne Evrope, zlasti v srednjeveški Franciji, od koder so novo pesemsko zvrst francoski kolonisti prinesli na Madžarsko in se je od tam razširila na vzhod, sever in jug. Na koncu poglavja avtor opozarja na napake, ki so jih zagrešili raziskovalci, ker pri obravnavi balad svojega naroda niso dovolj upoštevali francoskega gradiva. Seveda je uspešna primerjava mogoča šele na podlagi nacionalnih baladnih katalogov, ki upoštevajo objavljene in neobjavljene

zbirke. Ker teh še nimamo, dopušča avtor, da so tudi kakšna njegova sklepanja napačna.

Tretje poglavje (str. 70—83) je posvečeno kronologiji madžarskih baladnih tipov. Avtor se sklicuje na svoja prej objavljena dela, v katerih je ob posameznih baladah ugotovil, da so nekatere prevzete naravnost iz francoskega izročila, čeprav vsebujejo tudi sestavine, ki so podedovane iz starejših epov in jih sledimo tja do Kavkaza in Sibirije. Te balade ima avtor za najstarejše. Posebno skupino sestavljajo tiste balade francoskega izvora, ki so znane še pri drugih narodih. V dokaz svojih trditev navaja, da so prvi francoski kolonisti prišli na Madžarsko pred 11. stol., da so naselja vsekar obstajala v 13. stol. Glede na to, da so se francoski in valonski kolonisti nekako do konca 16. stol. pomadžarili, domneva avtor, da je večina madžarskih balad nastala že v 14. stol. Najmlajše so iz 18. in 19. stol. — V dodatku k temu poglavju navaja (na str. 84 sl.) podatke iz listin oz. literature o francoskih kolonistih v raznih krajih na Madžarskem, med katerimi našteva tudi Zagreb (!).

Obsežno poglavje je posvečeno vprašanju, kako in kam so se iz raznih središč razširjale balade po Evropi. Kajpak prisojajo velik delež pri tem svoji deželi, ki da se je pač zaradi francoskih kolonistov hitreje spoznala s francoskimi srednjeveškimi baladami kot npr. nemške dežele, kamor so se balade iz Francije širile le počasi od kraja do kraja. Ko nato opozarja na nekatere motive, ki se kot formule pojavljajo v baladah raznih narodov, sklene poglavje z ugotovitvijo, da je treba evropsko baladno izročilo obravnavati kot celoto.

Naslednje vprašanje, ki zanima avtorja (str. 86—123), je čas in vzrok nastanka balad. Po njegovem mnenju so se začele pojavljati med Francozi in Nemci v 14. stol., k drugim narodom so prišle v 16. stol., na Madžarsko pa že pred koncem 14. stol. Izoblikovanje balade kot

posebne pesniške zvrsti so omogočile gospodarske spremembe, zaradi katerih je takrat stan srednjih kmetov začel posnemati način življenja višjih slojev, kar je rodilo socialne posledice, ki odsevajo tudi v baladni tematiki. Prav to, da je vsebinsko težišče balade na splošnočloveških problemih, zlasti družinskih, ne pa na junaških bojih in dogodivščinah, kaže, da je balada nastajala v drugačnem družbenem okolju kot junaška epska poezija. V baladah se zrcalijo življenjske razmere poznofevdalne dobe gledane z vidika kmečkega človeka in tudi oblikovne značilnosti balad izvirajo iz kmečkega okolja.

Eno poglavje je avtor posvetil danskim baladam (str. 124—134), za katere domnevajo nekateri raziskovalci, da je treba njihov izvor iskati v dvorski poeziji in literaturi. Po avtorjevem mnenju pa je treba upoštevati, da je na Danskem bolj kot kje drugje ljudska baladna poezija prodrila v gornje družbene plasti, dobila tam literarno obliko in je zdaj v veliki zbirki DgF skupaj s pesemskimi pripovednimi tipi, ki ne sodijo v balade.

Svojo misel o kmečkem izvoru balad je avtor razvil še posebej (str. 135—168). Poglavje začenja z ugovorom zoper trditev, da bi bila balada delo igrcev in minstrelov, saj ji manjkajo stilne značilnosti njihove poezije. Po njegovem je balada nastala tako kot druge folklorne zvrsti, namreč s postopnim variiranjem, ob uporabi že danih vsebinskih sestavin, formul, na način gradnje, ki je bil v ljudski poeziji že znan in so bile balade druga drugi za vzorec. Razume se, da je bil začetnik vsakega tipa posameznik. Kot pesemska zvrst naj bi balada imela prednike v francoskih *chanson de toile*, toda avtor meni, da zaradi tega ni nič manj ljudska, saj je med ljudstvom zaživela in jo označuje pristni, neposnemljivi ljudski oblikovni slog. Zato jo smerno ne glede na drugačne vzore imeti za stvaritev ljudstva.

V naslednjem poglavju (str. 174—189) obravnava avtor razvoj balade

kot pesemske zvrsti in trdi, da v ljudski poeziji kljub variiranju bistvo ostaja enako in se lahko ohranja stoletja dolgo. Razvoj balade je potekal v smeri krajšanja besedila in racionalizacije vsebine, začenši pri skandinavskih in škotskih tipih. Razcvet je balada dosegla v 16. stol. Takrat je hkrati z ljudskim plesom zbudila zanimanje plemiške družbe, ob koncu 17. stol. jo že prevzemajo poulični pevci (**broadside ballad**), danes pa živi le še v ustih posameznih pevcev kot staro izročilo ter postaja s pomočjo družbenih občil in tiskanih zbirk del narodne kulture.

Poglavje o baladnih območjih in baladnem slogu (str. 190—217) govori najprej o madžarskih primerih, nato se ozre še po Evropi. Naštevata najpogostejše baladne snovi in motive, ki jih vsebuje baladno izročilo raznih narodov ter stilne značilnosti oblikovanja besedila. Podrobno obravnava francoske, danske in nemške balade, medtem ko italijanske komaj omeni, slovanske odpravi z enim odstavkom, za slovenske pa mu zadošča Horalekova ugotovitev, da »so blizu baladam neslovanskih sosedov, torej pomenijo neko prehodno območje«. Na kratko se ustavi še pri romunskih in sklené poglavje z ugotovitvijo, da je območje balade v najčistejši obliki pač srednja Evropa, h kateri šteje deloma Anglijo, sicer pa Francijo, Nemčijo, severno Italijo, zahodnoslovanske dežele in Madžarsko. Francoske baladne tipe navaja s kratko vsebino in bibliografijo še posebej na str. 218—230.

Nato se loti vprašanja baladnih melodij in plesa (str. 231—268). Pravilno poudarja, da so balade vedno izvajali pevci in da je melodija enako bistvena kot besedilo. Razpravljati o baladnih melodijah nasploh se zdi avtorju prezahtevno, ker ni dovolj objavljenih zbirk z melodijami, torej se omeji na madžarske. Zanje trdi, da se ne razlikujejo od drugih madžarskih ljudskih pesmi. Vse so kitične, povečini štirivrstične, izometrične, najstarejše so pentatonske, druge pa deloma sorodne melodijam žalostink, deloma izvirajo od nabožnih pesmi, kolikor niso sploh

francoskega izvora ali prevzete od sosednjih narodov. Avtor to ponašarja z notnimi primeri, upoštevajoč tudi variante. Glede plesa stvar ni preprosta. Čeprav obstajajo tudi na Madžarskem plesi v krogu z značilnim ferojskim korakom in imajo nekatere balade še srednjeveške melodije, avtor odločno zavrača, da bi bila balada plesna pesem t.j. da bi jo plesoč peli. To se sicer trdi v literaturi na podlagi etimologije besede balada, vendar nobeno ljudsko izročilo ne pozna tega izraza. Po avtorjevem mnenju je balada samo posebna pesemska zvrst, ki jo od drugih loči oblikovanost in vsebina besedila, ni pa bila nikoli plesna pesem. Če je kje v baladnih besedilih omenjen ples v krogu, je mišljen pač srednjeveški način plesanja, ki ga je v renesansi nadomestil parni ples z instrumentalno spremljavo.

Nazadnje zanima avtorja, ali balada kaj pomeni današnjemu človeku in odgovarja, da je še zmeraj privlačna, ker pač prikazuje človeka v njegovem socialnem okolju in daje psihološke razloge za njegovo ravnanje. Podobno so nekatera stara dela svetovne književnosti primerna za vsako dobo, tudi današnjo.

Na koncu prve knjige daje avtor kritični prikaz dosedanjih raziskovanj o madžarskih baladah in navaja zelo obsežen seznam uporabljenih literature.

Druga knjiga je zbirka 134 madžarskih baladnih tipov z melodijami in komentarji, ki pri posameznih narastejo v prave primerjalne študije, podobno kot v nemški izdaji »Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien«, ki jo že od l. 1935 izdaja **Deutsches Volksliedarchiv** v Freiburgu. Po zgledu tega dela so tudi tu navedene tuje zbirke, ki vsebujejo variante k obravnavanemu madžarskemu tipu. Besedila balad so prevedena v angleščino, pri melodijah pa je l. kitica podpisana v madžarsčini. Pri tipih, ki so jih raziskovali že drugi, je dodan še seznam literature. V nadrobno presojo avtorjevih komentarjev se v okviru tega poročila ni mogoče spuščati, saj bi to zahtevalo vsaj tako temeljit

študij, kot ga je opravil avtor. Jasno pa je, da v bodoče noben raziskovalec evropskih balad ne bo mogel mimo tega dela, ki ima na koncu za vseh 134 obravnavanih tipov še seznam vsebinskih snovi, urejenih v tematske skupine, in seznam posameznih motivov oz. značilnih podrobnosti besedil.

Kdor ve iz izkušnje, koliko truda je z objavo pesemske zbirke, kaj pomeni sestavljanje komentarjev, ta lahko upravičeno z občudovanjem avtorjeve temeljitosti čestita L. Vargyasu k njegovemu delu. Drugod izhajajo taka dela kljub sodelovanju mnogih strokovnjakov dosti počasneje, tu pa je delal en sam, neutrudno marljiv, s širokim obzorjem in z velikim znanjem. Ne le seznam literature, tudi vsa njegova izvajanja dokazujejo, da pozna evropsko baladno izročilo kot malokdo. O tej ali oni trditvi bralec sicer lahko podvomi, ugovarjati pa bi mogel šele po podrobnem študiju. Tako se recimo človek ustavi ob trditvi, da so bili prav Madžari kljub svojemu neindoevropskemu in zato evropskim narodom težko razumljivemu jeziku tisti, ki so baladno izročilo posredovali vsem narodom srednje Evrope, oni sami pa dobili naravnost od Francozov. Pri tem pa naselja francoskih kolonistov na Madžarskem le niso bila tako številna, če znamo prav brati zemljevid na str. 86. Tam narisano ozemlje namreč ni etnična Madžarska, ampak ozemlje ogrske krone pred l. 1919, ne da bi bilo to izrecno povedano. Da je tako, zve- mo šele iz priloženega zemljevida, ki naj prikazuje »madžarske pokrajine pred 1919 in narečna območja«. Med njimi z začudenjem najdemo npr. »Lika Krbava«, »Zagreb«, »Modrus-Fiume«, »Poszeg« idr. Čeprav dopuščamo, da so na obmejnih področjih sosednje Hrvaške in Slovaške tudi madžarska ali vsaj jezikovno mešana naselja, pa to vendar ne velja za vso Hrvaško ali Slovaško. Ko gre za srednjeveško kolonizacijo, bi človek pričakoval, da bo avtor objavil sodoben zemljevid oz. da vsaj ne bo zatajil narodov, ki so ta- krat že obstajali (vsekakor pred pri-

hodom Madžarov!), ne glede na poznejše državne meje. Tako pa zanj »pred 1919« obstaja sicer »Styria« namesto Slovenije, priznava Bosno in Srbijo, ne pa Hrvaške in severni sosed Madžarske je »Poland«, ne pa Slovaška. V svojih obravnavah posameznih balad avtor sicer govori tudi o slovenskih, hrvaških, slovaških primerih, vendar že v komentarjih pozna pri navedbi tujejezičnih variant Slovence in Hrvate le izjemoma, navadno pa opravi kar s »Southern Slav«, čeprav zmeraj posebej omeni Bolgare (kot da ti niso južni Slovani). Nehote človek pomisli na prve zvezke zgoraj omenjene nemške izdaje, v kateri so komentatorji samo velikim zahodnoevropskim narodom, zlasti Nemcem, priznavali ustvarjalnost, drugi narodi pa da so od njih samo sprejemali, kolikor so jih sploh upoštevali. Šele s sodelovanjem E. Seemanna je prišlo do izraza drugačno, slovanskim narodom pravičnejše stališče. Škoda, da Vargyas, ki je Seemanna še osebno poznal, ki je podobno široko razgledan in bi torej pričakovali enako objektivnost, s takim spodrslijajem, kot sta oba zemljevida, nehote zbudi sum, da mor- da tudi sicer v njegovih izvajanjih ni vse objektivno. Pričakovali bi, da so danes v resni znanosti vendarle že enako upoštevani vsi narodi ne glede na velikost in pomembnost, da bi si takih zemljevidov »pred 1919«, kjer so izbrisani celi narodi, nihče več ne dovolil. Škoda, da je treba to povedati ob sicer tako študioznem, temeljitem in resnično pomembnem delu kot je Vargyasovo.

Zmaga Kumer